

УДК 338.439.4:637.1

JEL: Q00, Q11, Q12, Q13, M21

Олена Чередніченко, Олена Пащенко

*Національний університет біоресурсів і природокористування
Україна*

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВИРОБНИЦТВА ТА СПОЖИВАННЯ МОЛОКА Й МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ

У статті розглянуто економічні аспекти виробництва, а також споживання молока та молокопродуктів в Україні. На основі проведеного аналізу виявлено чинники впливу на виробництво, реалізацію та споживання зазначеної продукції. Визначено оптимальні обсяги виробництва молока та молокопродуктів, які дадуть змогу забезпечити потреби населення згідно з нормами раціонального харчування.

***Ключові слова:** молоко та молочні продукти, виробництво, споживання, Україна, повноцінність харчування, якість.*

Елена Чередниченко, Елена Пащенко

*Национальный университет биоресурсов и природопользования
Украина*

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОИЗВОДСТВА И ПОТРЕБЛЕНИЯ МОЛОКА И МОЛОЧНЫХ ПРОДУКТОВ

В статье рассматриваются экономические аспекты производства, а также потребления молока и молокопродуктов в Украине. На основе проведенного анализа выявлены факторы влияния на производство, реализацию и потребление указанной продукции. Определяются оптимальные объемы производства молока и молокопродуктов, которые позволят обеспечить потребности населения в соответствии с нормами рационального питания.

***Ключевые слова:** молоко и молочные продукты, производство, потребление, Украина, полноценность питания, качество.*

Olena Cherednichenko, Olena Pashchenko

*National University of Life and Environmental Sciences
Ukraine*

ECONOMIC ASPECTS OF PRODUCTION AND CONSUMPTION OF MILK AND DAIRY PRODUCTS

The milk sector in Ukraine has been facing several acute problems. This article analyses the economic aspects of production, as well as consumption of milk and dairy products in Ukraine. The purpose of the study is to analyze the state of production, as well as the consumption of milk and dairy products in Ukraine, to identify the factors influencing the production, marketing and consumption of these products. The optimal amounts of milk and dairy products production are determined, which will enable to meet the needs of the population according to the rules of rational nutrition. The article attracts attention to the problems of the dairy products complex of Ukraine, which results in insufficient consumption of the necessary products by the majority of the population of the country, which leads to inconsistencies between production, solvency and the needs of the population. The factors which affect the supply and demand for milk and dairy products in Ukraine are determined. The development of the dairy products complex in Ukraine requires intensification of branches of dairy cattle breeding, the development of the forage base, optimization of the relations between farms with the processing industry of the agroindustrial complex, the improvement of the price mechanism for the formation of the milk resources market and the improvement of the quality and range of dairy products.

Key words: *milk and dairy products, production, consumption, Ukraine, nutritional value, quality.*

Постановка проблеми. В агропродовольчому комплексі України однією з пріоритетних галузей є молочне тваринництво та молокопереробна промисловість. Молоко й молочні продукти становлять основу повноцінного харчування, яке впливає на фізичний розвиток, працездатність, захворюваність і тривалість життя населення. Тому необхідно, щоб сільськогосподарське виробництво забезпечувало відповідність між постачанням цих продуктів і потребами населення.

Нині рівень споживання населенням України основних продуктів харчування, у тому числі молока й молочних продуктів, нижче науково обґрунтованих норм раціонального харчування внаслідок зменшення зацікавленості сільськогосподарських товаровиробників цієї галузі [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку виробництва молока та підвищення його економічної ефективності приділено значну увагу в працях таких учених: М. М. Ільчука [2], Т. Л. Мостенської [3], М. К. Пархомця [4], П. Т. Саблука [5], О. М. Шпичака [6], В. Й. Шияна [7] та ін. [8; 9]. Зокрема, М. М. Ільчук зі співавторами зазначають, що найнагальнішими проблемами розвитку українського ринку молока та молочної продукції визнаються недостатність пропозиції молока та переважною мірою низький рівень його якості. Причому в разі ефективної організації галузь здатна стати каталізатором розвитку сільської економіки [2]. Т. Л. Мостенська, Г. О. Кундєєва відмічають наявність залежності тривалості життя від споживання основних продовольчих груп [3]. П. Т. Саблук вважає, що лише за якомога повнішого задоволення економічних інтересів суспільства можливий ефективний його розвиток [5]. Досліджуючи основні складові частини підвищення рівня економічної та соціальної ефективності виробництва продукції скотарства, В. Й. Шиян зі співавторами розширили систему чинників ефективності виробництва на основі його соціальних аспектів, зокрема,

показано, що розвиток скотарства істотно впливає на соціальну ефективність функціонування підприємств, впливаючи на потребу в робочій силі, а також на рівень оплати праці [7]. У результаті дослідження теоретико-методичних аспектів формування витрат у скотарстві як об'єкта економічного управління Л. Ю. Кучер запропонувала концептуальний підхід щодо економічного управління формуванням витрат у скотарстві й рекомендації щодо вдосконалення методичних підходів до калькулювання собівартості основної та побічної продукції молочного скотарства в аграрних підприємствах [8]. Для ефективного функціонування системи «виробництво – переробка молока», на думку дослідників, необхідним є налагодження нормального функціонування інституту ділового партнерства та здійснення заходів щодо усунення інституту посередництва, поліпшення функціонування інституту права й ціноутворення та подолання негативних наслідків впливу неформальних інститутів [9]. Проте повної узгодженості відносно всіх елементів немає.

Зарубіжні вчені досліджують різні аспекти виробництва й споживання молока та молочних продуктів, проте переважно в контексті квотування. Так, D. M. Atsbeha, D. Kristofersson, K. Rickertsen аналізують механізм квотування й ціноутворення, зазначаючи, що ціна молока залежить від вмісту таких компонентів, як жир, білок і лактоза [10]; E. Boere, J. Peerlings, S. Reinhard, W. Heijman досліджують динаміку використання земель у молочному скотарстві внаслідок зміни режиму квотування виробництва молока [11]; M. Bozic, J. Newton, C. S. Thraen, B. W. Gould досліджують проблему страхування ВРХ як інструменту управління ризиками зменшення доходів молочних ферм і виявляють залежність між цінами на молоко й корми [12]; W. J. Burke, R. J. Myers, T. S. Jayne побудували тривимірну модель виробництва й участі фермерів у формуванні ринку молока [13]; F. Frick, J. Sauer на основі емпіричних даних Німеччини досліджують зв'язки дерегулювання та продуктивності й ефективності перерозподілу ресурсів у молочному секторі [14]; G. S. Samson, C. Gardebroek, R. A. Jongeneel розробили мікроекономічну модель для аналізу компромісів між виробництвом молока, кормів та органічних добрив на голландських молочних фермах [15].

Водночас в українській молочній галузі залишається нестабільна ситуація, яка потребує дальших наукових досліджень.

Мета статті – аналіз стану виробництва, а також споживання молока та молокопродуктів в Україні, виявлення чинників впливу на виробництво й споживання зазначеної продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стан фізичного розвитку з повноцінністю раціону людини настільки пов'язані, що показники фізичного розвитку можуть служити критерієм для оцінки рівня харчування окремих груп населення. Давно встановленою є залежність між харчуванням і працездатністю людини. Про це може свідчити той факт, що одними з ознак неповноцінного харчового раціону нерідко служить швидка втомлюваність, пасивність, в'ялість і занижена працездатність. Також харчування є одним з найважливіших

факторів, які зумовлюють збереження на високому рівні несприйняття людини до інфекційних хвороб. У сучасних умовах рівень споживання населенням основних продуктів харчування, і, відповідно молока, нижче науково обґрунтованих норм раціонального харчування [16].

Нині в молокопродуктовому підкомплексі АПК відбувається постійне скорочення поголів'я, зменшується виробництво молока та молокопродуктів. На початок 2017 р. поголів'я ВРХ було найнижчим за всю історію незалежної України. У порівнянні з попереднім роком, кількість ВРХ зменшилася на 1,8 %, а корів – на 2,3 % (табл. 1).

Таблиця 1

**Поголів'я худоби в усіх категоріях господарств України
(на початок року; тис. голів)**

Види	2013 р.	2014 р.	2015 ¹ р.	2016 ¹ р.	2017 ¹ р.	2017 р. у % до 2013 р.
Велика рогата худоба	4645,9	4534,0	3884,0	3750,3	3682,3	79,3
у т.ч. корови	2554,3	2508,8	2262,7	2166,6	2108,9	82,6
Вівці та кози	1738,2	1735,2	1371,1	1325,3	1314,8	75,6

Примітка. ¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [17].

За даними табл. 1 станом на початок 2017 р. у країні порівняно із 2013 р. було менше на 20,7 % голів великої рогатої худоби, на 17,4 % корів, на 24,4 % голів овець і кіз. Тенденція до зменшення поголів'я сільськогосподарських тварин спостерігається в усіх категоріях господарств. Криза молочного ринку 2014 р. призвела до того, що темпи скорочення поголів'я корів в Україні почали різко зростати, як у промисловому секторі, так і в домогосподарствах.

Головними причинами зменшення поголів'я худоби є низька рентабельність тваринництва, спричинена незадовільним співвідношенням доходів і витрат виробників, низькою забезпеченістю й дорожнечою кормових ресурсів, нерівновідними відносинами на ринку тваринницької продукції, неплатоспроможністю вітчизняних споживачів тощо.

За даними Державної служби статистики України (табл. 2), загальна продуктивність корів у сільськогосподарських підприємствах із кожним роком покращується, що є позитивним явищем.

Таблиця 2

Динаміка виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України

Показник	2013 р.	2014 р.	2015 ¹ р.	2016 ¹ р.	2016 р. у % до 2013 р.
Поголів'я корів, тис. гол.	565	529	505	485	85,8
Удій молока від однієї корови, кг	4827	5027	5352	5643	116,9
Валовий надій молока, тис. т	2727,3	2659,3	2702,8	2736,9	100,4
У тому числі на 100 га с.-г. угідь, ц	63,8	62,2	63,3	64,1	100,5

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [17].

Аналізуючи динаміку показників виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами України, виявлено зростання середнього річного надою молока від однієї корови майже на 17 % порівняно із 2013 р. Однак досягнутий рівень надою молока від однієї корови в цілому в Україні не є достатньо високим порівняно з країнами Західної Європи та США (у країнах ЄС – понад 6500 кг, США – понад 9500 кг) [2].

У 2016 р. 74 % від загального обсягу молока вироблено в господарствах населення, а 26 % у сільськогосподарських підприємствах відповідно. Варто зазначити, що простежується позитивна тенденція до поступового зростання виробництва в сільськогосподарських підприємствах, які, у свою чергу, дотримуються санітарних вимог і гарантовано випускають продукцію належної якості. Спостерігається щорічне збільшення частки молока гатунку «екстра» та вищого: у 2016 р. вона сягнула 51,3 % [16].

Сільськогосподарське виробництво вже давно стало бізнесом. Основною метою є максимізація прибутків за рахунок збільшення доходів і зменшення витрат. Обсяг внутрішнього попиту обмежується невеликою купівельною спроможністю населення внаслідок низьких рівнів доходів, що не сприяє ефективному розвитку пропозиції. Низька якість продукції та неузгодженість українських і міжнародних стандартів обмежує вихід на світові ринки молочної продукції. Усе це призводить до зниження її конкурентоспроможності й економічної ефективності виробництва молока. Унаслідок цього найменш ефективні виробники змушені виходити з бізнесу.

Нестабільна ситуація на ринку молока впливає на діяльність підприємств переробної галузі, крім того, у відносинах між виробниками сировини та її переробниками завжди присутній конфлікт інтересів (табл. 3).

Таблиця 3

Виробництво молочної продукції в Україні, т

Види продукції	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. у % до 2013 р.
Молоко рідке	631173	721387	660434	632108	100,2
Молоко та вершки сухі	38804	45540	44735	43780	112,8
Масло вершкове	61514	80144	70155	70749	115,0
Сир свіжий	53265	50226	43959	46406	87,1
Сир жирний	110935	85227	83227	76092	68,6
Консерви молочні	36778	33026	30358	27767	75,5
Продукція кисломолочна	355716	326758	290231	290481	81,7
Казеїн	2321	3630	4451	4889	210,6
Морозиво та харчовий лід	95581	88393	77426	82347	86,2
Спреди та суміші жирові	33751	33090	23368	19470	57,7
Молоковмісні продукти	83084	109691	102665	92091	110,8

Джерело: [16].

Аналіз даних табл. 3 показав, що за більшістю груп молочної продукції відбувається поступове, постійне скорочення обсягів виробництва. Найбільшого спаду за чотири роки зазнали спреди та жирові суміші – на

42,3 %, обсяг жирних сирів і консервів молочних – на 31,4 % та на 24,5 % відповідно, обсяг кисломолочної продукції – на 18,3 %. Виробництво молока у 2016 р. майже не змінилося в порівнянні з 2013 р., але з 2014 р. відбувається постійне зменшення його виробництва. Обсяги виробництва молока, молоковмісних продуктів, масла, казеїну у 2016 р. збільшилися в порівнянні з 2013 р., але зменшилися в порівнянні з 2014 р. На ринку молока й молочних продуктів важливим чинником виступає формування попиту, який визначається рівнем споживання цього виду продукції.

Зниження обсягів виробництва молочної продукції, насамперед, пов'язано зі зниженням споживання молока та молокопродуктів на душу населення внаслідок зниження платоспроможності населення та підвищення цін реалізованої продукції, а також втрати можливостей експорту в Росію (рис. 1).

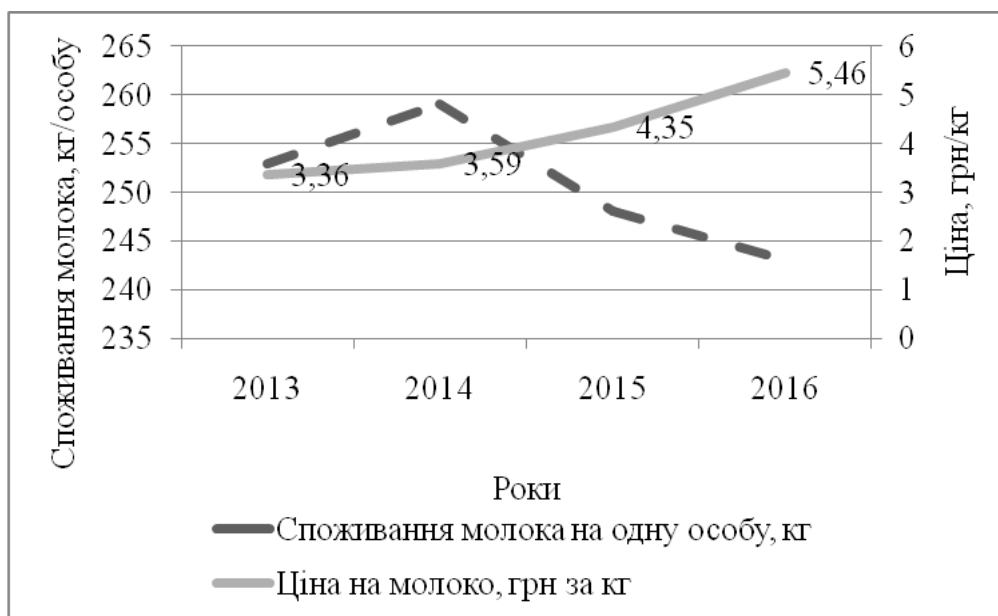

Рис. 1. Зміни ціни та споживання молока в Україні

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України [5].

За даними Державної служби статистики України, споживання молока та молокопродуктів на душу населення знижується й становить у середньому в країні 243 кг за рік. Це значно менше від раціональної науково обґрунтованої річної норми споживання в розмірі 350–380 кг і становить лише 64 % від норми. З розрахунку на душу населення за період 2013–2016 рр. споживання молока та молокопродуктів зменшилося майже на 4 %, або на 10 кг. У 2017 р. експерти прогнозують ще більш істотне зниження цього показника до 201,4 кг [18].

Зростання цін на молоко та молочні продукти відбувається через підвищений попит з боку переробників, які потребують сировини й погоджуються на підняття ціни. Ще одна причина зростання ціни на молоко – підвищення собівартості виробництва. Гривня продовжує втрачати свої позиції по відношенню до долара. Так, станом на 30 жовтня 2017 р. долар можна було купити за 26,88 грн (офіційний курс НБУ). Проте все залежить від можливостей

покупців купувати дорогу молочну продукцію. Але статистичні дані свідчать про дальше зниження виробництва молока.

Ураховуючи ціни на продукти харчування та доходи населення, можна зробити висновок про прямий взаємозв'язок усіх зазначених показників. Українці витрачають на їжу близько 55 % своїх доходів.

Попит на молочну продукцію харчової промисловості зменшується внаслідок скорочення доходів населення, а це, у свою чергу, призводить до скорочення виробництва [1].

На тлі тривалого подорожчання сировини та енергоносіїв, зниження купівельної спроможності українців рентабельність українських виробників молочної продукції під загрозою.

За розрахунками Міністерства соціальної політики України, реальний прожитковий мінімум для різних груп населення перевищує офіційний, що свідчить про погіршення купівельної спроможності українців. Молоко та молочна продукція – це харчові продукти першої необхідності, які перебувають не в дешевому ціновому сегменті, що призводить до зниження попиту на продукцію галузі.

Цінова політика повинна забезпечити зростання попиту та споживання на продовольчому ринку. На жаль, кризова ситуація 2014–2015 рр. викликала зворотну тенденцію. Інфляційний вибух цих років зменшив реальну заробітну плату на чверть, пенсію – на третину. Результатом стало падіння рівня продовольчого споживання. Виробники й переробники молока мусять домовитися про ціноутворення на молочну сировину, удосконалити процес промислового виробництва молока, зменшувати собівартість, підвищувати продуктивність, модернізувати виробництво.

Ще однією тенденцією сьогодення є перерозподіл виробництва між продуктами молокоперероблення різного ступеня якості. Нині переважає продукція, яка перебуває в доступнішому ціновому сегменті, що ще раз підтверджує низьку купівельну спроможність населення.

Для балансових розрахунків виробництва в Україні основних продуктів харчування використовують норми раціонального харчування, згідно з якими для повного задоволення потреб населення в енергії та основних харчових речовинах у середньому на одну людину необхідно споживати, кг/рік: молока та молочних продуктів – 438 (у перерахунку на молоко 3,2 %-ї жирності), зокрема молока питного та кисломолочних продуктів – 182, масла – 100, сиру – 106, сметани – 39 [19].

Ураховуючи норми раціонального харчування й кількість населення країни, можна визначити оптимальні обсяги виробництва молока та молочних продуктів, тис. т: молока питного та кисломолочних продуктів – 7735, масла – 4250, сиру – 4505, сметани – 1657,5. Це саме ті мінімальні показники, які дадуть змогу забезпечити потреби населення в молоці та молочних продуктах згідно з нормами раціонального харчування.

Розвиток молочної галузі України потребує науково обґрунтованого

регулювання ринку продуктів споживання, скорочення витрат виробництва. Особлива роль належить ціновому регулюванню, яке має сприяти виробництву необхідної кількості продуктів відповідно до раціональних норм споживання та захищати вітчизняних товаровиробників від насичення ринку імпортною продукцією. На особливу увагу заслуговує питання державного регулювання ринку молока, спрямоване на заохочення фермерів займатися його виробництвом і входити на ринок. Створення ефективного переробного сектора є також необхідною умовою для конкурентоспроможного сільського господарства. У розвинених країнах функції державного регулювання спрямовані на стимулювання виробництва продукції скотарства, повне забезпечення нею потреб населення та розширення її експорту [1].

Висновки. Значна частина населення України перебуває в скрутному матеріальному становищі, що впливає на обсяг споживання молока та молокопродуктів, тобто кількість потенційних споживачів постійно зменшується. Це призводить до невідповідності між виробництвом, платоспроможністю та потребами населення.

У результаті девальвації гривні відбувається ріст собівартості виробництва молока та молокопродуктів, ріст цін, зміна дистрибуції та асортименту, що ще більше знижує купівельну спроможність. Якщо факт знецінення гривні буде присутнім і надалі, то варто очікувати зростання експортної виручки від продажу молочних продуктів. Також буде зростати собівартість, як молочних продуктів, так і молочної сировини. При цьому виробництво молока буде скорочуватися й звужувати ринок споживання.

Ураховуючи норми раціонального харчування й кількість населення країни, визначено оптимальні обсяги виробництва молока та молочних продуктів, тис. т: молока питного та кисломолочних продуктів – 7735, масла – 4250, сиру – 4505, сметани – 1657,5. Збільшення виробництва молока як одного із цінних і поживних продуктів, поліпшення його якості, зниження собівартості є важливим завданням агропромислового комплексу України. Це можливо в разі інтенсифікації галузей тваринництва, розвитку кормової бази, оптимізації взаємовідносин господарств із переробною промисловістю АПК, удосконалення цінового механізму формування ринку молочних ресурсів і поліпшення якості й асортименту молочної продукції, цільової державної фінансової підтримки тваринництва.

Список використаних джерел

1. Чередніченко О. Економічні аспекти виробництва та споживання м'яса та м'ясопродуктів. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2017. Vol. 3. No. 3. Pp. 130–144. URL: www.are-journal.com.

2. Ільчук М. М., Коновал І. А., Мельникова І. В. та ін. Конкурентоспроможність продукції скотарства і птахівництва України в системі євроінтеграції: моногр. Київ: Агар Медіа Груп, 2015. 322 с.

3. Мостенська Т. Л., Кундеева Г. О. Харчування як складова продовольчої безпеки. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2016.

Т. 22. № 3. С. 113–122.

4. Пархомець М. К., Уніят Л. М. Економічна ефективність розвитку молочного скотарства у аграрних підприємствах регіону. *Сталий розвиток економіки*. 2014. № 1. С. 62–73.

5. Саблук П. Т. Стан і напрями розвитку аграрної реформи. *Економіка АПК*. 2015. № 2. С. 10–17.

6. Шпичак О. М., Боднар О. В. Проблеми ємності внутрішнього споживчого ринку сільськогосподарської продукції та продовольства в Україні у контексті купівельної спроможності населення. *Економіка АПК*. 2013. № 6. С. 5–13.

7. Шиян В., Лебединська О., Ксьонова В. Шляхи підвищення економічної та соціальної ефективності виробництва продукції скотарства. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2015. Vol. 1. No. 1. Pp. 57–68. URL: www.are-journal.com.

8. Кучер Л. Формування витрат у скотарстві як об'єкт економічного управління. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2016. Vol. 2. No. 1. Pp. 152–167. URL: www.are-journal.com.

9. Тимофіїв Т. Інституційне забезпечення функціонування молокопродуктового підкомплексу. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2016. Vol. 2. No. 1. Pp. 142–151. URL: www.are-journal.com.

10. Atsbeha D. M., Kristofersson D., Rickertsen K. Component supply responses in dairy production. *European Review of Agricultural Economics*. 2016. Vol. 43. Is. 2. Pp. 193–215. <https://doi.org/10.1093/erae/jbv019>.

11. Boere E., Peerlings J., Reinhard S., Heijman W. The dynamics of dairy land use change with respect to the milk quota regime. *European Review of Agricultural Economics*. 2015. Vol. 42. Is. 4. Pp. 651–674. <https://doi.org/10.1093/erae/jbv002>.

12. Bozic M., Newton J., Thraen C. S., Gould B. W. Tails Curtailed: Accounting for Nonlinear Dependence in Pricing Margin Insurance for Dairy Farmers. *American Journal of Agricultural Economics*. 2014. Vol. 96. Is. 4. Pp. 1117–1135. <https://doi.org/10.1093/ajae/aau033>.

13. Burke W. J., Myers R. J., Jayne T. S. A Triple-Hurdle Model of Production and Market Participation in Kenya's Dairy Market. *American Journal of Agricultural Economics*. 2015. Vol. 97. Is. 4. Pp. 1227–1246. <https://doi.org/10.1093/ajae/aav009>.

14. Frick F., Sauer J. Deregulation and Productivity: Empirical Evidence on Dairy Production. *American Journal of Agricultural Economics*. 2018. Vol. 100. Is. 1. Pp. 354–378. <https://doi.org/10.1093/ajae/aax074>.

15. Samson G. S., Gardebroek C., Jongeneel R. A. Analysing trade-offs between milk, feed and manure production on Dutch dairy farms. *European Review of Agricultural Economics*. 2017. Vol. 44. Is. 3. Pp. 475–498. <https://doi.org/10.1093/erae/jbw025>.

16. Вісник молочників – 2016. URL: <http://www.ukrmolprom.kiev.ua/ua/analitika/shchomisyachna->

analitika/category/2016.

17. Офіційний сайт Державної служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

18. Офіційний сайт Української зернової асоціації. URL: <http://uga.org.ua/balances/balansi-popitu-i-propozitsiyi-osnovnih-vidiv-prodovolchih-resursiv-stanom-na-01-10-2017>.

19. Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах та енергії: Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 272 від 18.11.1999 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0834-99.

References

1. Cherednichenko, O. (2017), Economic aspects of manufacture and consumption of meat and meat products. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, [Online], vol. 3, no. 3, pp. 37–47, available at: www.are-journal.com.

2. Ilchuk, M. M., Konoval, I. A., Melnykova, I. V. and etc. (2015), *Konkurentospromozhnist produktsii skotarstva i ptakhivnytstva Ukrainy v systemi yevrointehratsii* [The competitiveness of production cattle breeding and poultry Ukraine in the system European integration], Ahrar Media Hrup, Kyiv, Ukraine.

3. Mostenska, T. L. and Kundeyeva, G. O. (2016), Nutrition as a component of food safety. *Scientific papers of the National University of Food Technologies*, vol. 22, no. 3, pp. 113–122.

4. Parkhomets, M. K. and Uniiat, L. M. (2014), Economic efficiency of suckling cattle breeding development in agrarian enterprises of region. *Sustainable development of the economy*, no. 1, pp. 62–73.

5. Sabluk, P. T. (2015), State and trends in the development of agrarian reform *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 10–17.

6. Shpichak, O. M. (2013), Problems of capacity of the domestic consumer market of agricultural products and foodstuffs in Ukraine in the context of purchasing power of the population. *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 5–13.

7. Shiyan, V., Lebedinska, O. and Ksonova, O. (2015), Ways of increasing the economic and social efficiency of cattle breeding production. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, [Online], vol. 1, no. 1, pp. 57–68, available at: www.are-journal.com.

8. Kucher, L. (2016), Formation of costs in cattle breeding as object of economic management. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, [Online], vol. 2, no. 1, pp. 152–167, available at: www.are-journal.com.

9. Tymofiiiv, T. (2016), Institutional maintenance of the milk productive subcomplex functioning. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, [Online], vol. 2, no. 1, pp. 142–151, available at: www.are-journal.com.

10. Atsbeha, D. M., Kristofersson, D. and Rickertsen, K. (2016), Component

supply responses in dairy production. *European Review of Agricultural Economics*, vol. 43, is. 2, pp. 193–215. <https://doi.org/10.1093/erae/jbv019>.

11. Boere, E., Peerlings, J., Reinhard, S. and Heijman, W. (2015), The dynamics of dairy land use change with respect to the milk quota regime. *European Review of Agricultural Economics*, vol. 42, is. 4, pp. 651–674. <https://doi.org/10.1093/erae/jbv002>.

12. Bozic, M., Newton, J., Thraen, C. S. and Gould, B. W. (2014), Tails Curtailed: Accounting for Nonlinear Dependence in Pricing Margin Insurance for Dairy Farmers. *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 96, is. 4, pp. 1117–1135. <https://doi.org/10.1093/ajae/aau033>.

13. Burke, W. J., Myers, R. J., Jayne, T. S. (2015), A Triple-Hurdle Model of Production and Market Participation in Kenya's Dairy Market. *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 97, is. 4, pp. 1227–1246. <https://doi.org/10.1093/ajae/aav009>.

14. Frick, F. and Sauer, J. (2018), Deregulation and Productivity: Empirical Evidence on Dairy Production. *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 100, is. 1, pp. 354–378. <https://doi.org/10.1093/ajae/aax074>.

15. Samson, G. S., Gardebroek, C. and Jongeneel, R. A. (2017), Analysing trade-offs between milk, feed and manure production on Dutch dairy farms. *European Review of Agricultural Economics*, vol. 44, is. 3, pp. 475–498. <https://doi.org/10.1093/erae/jbw025>.

16. *Milkman messenger* (2016), available at: <http://www.ukrmolprom.kiev.ua/ua/analitika/shchomisyachna-analitika/category/2016>.

17. The official site of State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

18. The official site of Ukrainian Grain Association, available at: <http://uga.org.ua/balances/balansi-popitu-i-propozitsiyi-osnovnih-vidiv-prodovolchih-resursiv-stanom-na-01-10-2017>.

19. Ministry of Health of Ukraine (1999), On Approval of the Norms of Physiological Needs of the Population of Ukraine in the Basic Nutrients and Energy, available at: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0834-99.

How to cite this article? Як цитувати цю статтю?

Стиль – ДСТУ:

Чередніченко О., Пашенко О. Економічні аспекти виробництва та споживання молока й молочних продуктів. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2018. Vol. 4. No. 1. Pp. 162–173. URL: www.are-journal.com.

Style – Harvard:

Cherednichenko, O. and Pashchenko, O. (2018), Economic aspects of production and consumption of milk and dairy products. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, [Online], vol. 4, no. 1, pp. 162–173, available at: www.are-journal.com.